

D · N

2/8 1948

Socialisering och jämlikhet

I de socialistiska teorierna har jämlikhetstanken spelat en utomordentligt viktig roll. Den politiska jämlikhet som den allmänna rösträtten innebär bör, har det sagts, följas av ekonomisk jämlikhet, och med denna följer i sin tur att den sociala skillnad som tar sig uttryck i ett slags avstånds- och späningsförhållande samhällsgrupperna emellan försvagas och försvinner. På denna punkt utgör den marxistiska åskådningen snarast ett undantag. Marx gör visserligen i några sammanhang uttalanden för ekonomisk likhet, men denna tanke står icke alls i förgrunden av hans ideologi — helt naturligt, då enligt hans utgångspunkter socialismen skulle förverkligas först då produktionen gav så överflödande varumängder att man kunde handla efter satsen "envar efter sin förmåga, åt envar efter hans behov". Detta utesluter inte att även marxistiskt orienterade socialister kunnat framhäva jämlikhetskravet och att det rent av i vissa fall framstått som nerven i deras förkunnelse.

Denna synpunkt har i betydande mått upptagits även av andra på en fortskridande förbättring av samhället inriktade rörelser. Gammalliberalismen höll endast på vad man kan kalla formell likhet; så skulle exempelvis inga hinder resas mot den enskildes sociala avancemang, men man beaktade föga de väldiga skillnader i möjligheter som följde av att den ene startade med förmögenhet och en god utbildning, medan den andre började fattig och icke kunde förskaffa sig mer än torftiga kunskaper. Den moderna liberalismen åter har velat verka för ökad jämlikhet både i starten och i fortsättningen. Att över hela linjen ge lika utbildningsmöjligheter är en huvudpunkt i programmet; längst har man, då det gäller dess förverkligande, kommit i USA. Men därjämte arbetar man för en utjämning över huvud. Socialpolitiken och den progressiva beskattningen har här varit huvudmedlen. Alla skall ha ett visst mått av trygghet och välbästand; olikheterna får bli så stora och stabila att

känslan av ekonomisk och social motsättning blir bestämmande för medborgarna.

Varför har man inte gått längre och eftersträvat genomförd jämlikhet? Helt enkelt därför att ett fritt näringsliv — inom av sociala hänsyn uppdragna gränser — ansetts vara förutsättningen för en snabb välbästandökning och för bevarandet av den medborgerliga friheten. Och ett sådant näringsliv förutsätter den eggelse som möjligheten att höja sin levnadsstandard utgör. Politikens mål på detta område har av Eli Heckscher sammanfattats i satsen: en inkomstfördelning så jämn som den kan åstadkommas utan att välbästandökningen hindras.

I det hela har socialism och liberalism här kommit varandra närmare. Medan den nya liberalismen tagit hänsyn till kravet på reell jämlikhet, har den moderna socialismen nästan genomgående frångått kravet på total jämlikhet. Även i ett socialiserat samhälle måste avsevärda inkomstskillnader finnas för att stimulera till stegradt arbete och speciella insatser; hävdas det; till och med arvsrätten, i regel utdömd av äldre socialistiska teoretiker, erkännes vara nödvändig ur denna synpunkt.

Till denna förändring i perspektivet har säkerligen utvecklingen i Ryssland starkt bidragit. I det enda land där produktionsmedlen sedan årtionden är socialiserade har man, efter att ursprungligen ha hållit på absolut ekonomisk likhet, övergått till ett system med väldiga inkomstskillnader både mellan grovarbetare och yrkeskickliga arbetare och mellan tjänstemän i olika grader; arvsrätt har återinförts och är icke kombinerad med arvsskatt. Ryssland är i själva verket — genom privilegier för parti- och statsbyråkratin, företräde inom den högre undervisningen för de förmögna osv. — på väg att bli en social hierarki i ojämförligt mera egentlig mening än de västerländska demokratierna.

Dessa ryska utvecklingstendenser beror, efter allt att döma, inte på några "tillfälligheter", utan sammanhänger med själva den socialiserade statens natur. I en dylik stat blir jämlikhetsprincipens undanröjande en jämförelsevis lätt och naturlig sak. Dels på grund av att styrelsen och byråkratin blir allsmäktiga och utan svårighet kan tillförskaffa sig rättigheter och förmåner som i icke centraldirigerade länder skulle stötta på hårt motstånd. Dels därför att i en sådan fängelseliknande stat de ekonomiska fördelarna blir de enda väsentliga; den frihet och därmed de möjligheter att välja som på andra håll ger färg och värde åt tillvaron kompenseras vad de mera ambitiösa och framgångsrika beträffar av en markerad ekonomiskt-social särställning.

Trots förändringen i socialismens målsättning på detta område omhuldar de socialistiska rörelserna jämlikhetstanken. Men utan överdrift kan påstås att man härvid övergått från konkretion till mystik, ordet jämlikhet har fått en helt annan mening än tidigare. Då staten äger allt, finns ju inga ut-sugare, säger Stalin; eftersom Marx skilde på den utsugande och den utsugna klassen, så finns sålunda inte heller några klasser; alltså råder jämlikhet i marxistisk mening — och det är antimarxistiskt och kontrarevolutionärt att med jämlikhet mena något annat, såsom likhet i inkomster. Resonemanget är utifrån Marx riktigt, om man endast bortser från att enligt Marx de stora inkomstskillnaderna berodde just på att en klass exploaterade en annan.

På liknande sätt — ehuru säkerligen inte inspirerad av Stalin, utan av den gemensamma lärofadern Marx — resonerar hr Wigforss. Är inte alla lika, då alla äger allt, dvs. då staten äger produktionsmedlen? Pri-

vat äganderätt likställs alltså med arbete i ett företag som ägs av staten. Det är att driva trollkonsterna väl långt. Järnvägsstyrelsen försöker visserligen muntra upp oss med att vi alla äger statens järnvägar, och intet ont i det, men att få folk att fördensskull känna sig vara likställda egendomsägare, det går inte.

Hela denna gren av socialiseringsmystiken illustreras bäst genom en historia som nyligen gått genom pressen. En besök-

kande i Fords fabriker i Detroit frågar en arbetare: "Vem äger fabriken?" Svar: "Ford, naturligtvis." "Vem äger då alla bilarna som står parkerade här?" "Vi, naturligtvis." På samma frågor i ett ryskt företag blir svaren: "Fabriken, den äger vi, bilarna, ja, dem äger cheferna."

Det är mera realitet i den historien än i Stalins och Wigforss infall — byggda på dålig marxism, men framför allt på slapp och fördomsfullt tänkande.